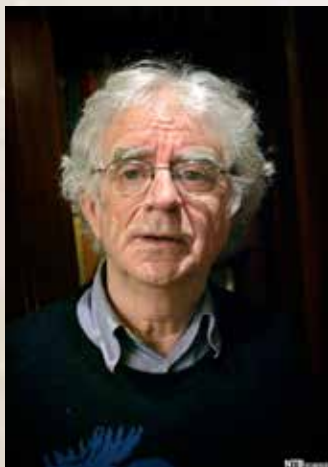

*Mor
Godhjertas
glade versjon.
Ja*

En fornyer av norsk lyrikk

Dikteren Jan Erik Vold. Foto: Olav Olsen / Aftenposten / Scanpix

en kritisk røst. Vietnamkrigen, politivold, utviklingen av det norske sosialdemokratiet, høyrevridningen i landet og byutviklingen i Oslo er temaer som har provosert og forarget både lyrikeren og debattanten

✎ **Jan Erik Vold** (1939–) er født i Oslo, men har i store deler av sitt voksne liv bodd i Stockholm. Bostedet har likevel ikke hindret ham i å delta i den norske samfunnsdebatten. Gjennom hele sitt forfatterskap har han vært

Vold. Særlig kjent er han for sitt engasjement for å beholde gamle Bislett stadion og trikken i Oslo. Som forfatter har han lekt med, og utfordret, oppfatningen av *hva* man kan dikte om, og *hvordan* man kan skrive et dikt.

Mellom speil og speil

☛ Jan Erik Vold er en svært produktiv forfatter. Som lyriker debuterte han i 1965 med diktsamlingen *mellom speil og speil*, en diktsamling han fikk Tarjei Vesaas' debutantpris for. Et gjennomgående tema i denne samlingen er at mennesket er innesperret i språket og tviler på om verden der ute eksisterer. Diktene er til tider klaustrofobiske. Den eneste redningen er kjærligheten til «den andre» – en venn, en elsket person.

☛ I 1966 kom diktsamlingen *HEKT*. Mange av diktene har et konkret og hverdagslig motiv, de er knappe, språket er

Jan Erik Vold mottar Tarjei Vesaas' debutantpris i 1965.
Foto: NTB / Scanpix

talemålsnært, og forfatteren er bevisst diktets grafiske oppsetning. I *Blikket* (1966) er eksperimenteringen med den grafiske oppsetningen av diktene gjort til en hovedsak.

☛ I 1967 ga Vold ut sin første prosabok, *fra rom til rom SAD*. Tekstene varsler en ny modernisme, også i prosaen. Vold leker og eksperimenterer, han skriver om tingene vi omgir oss med, og om mennesker som forsøker å orientere seg i en verden «i tingenes vold». Vold viderefører denne kortprosaen i *BusteR brenneR* (1976).

☛ Diktsamlinger som *spor, snø* (1970), *Bok 8: LIV* (1973), *S* (1978) og *sirkel sirkel* (1979) er tydelig inspirert både av haiku-diktning – en tradisjonell japansk diktform – og zenbuddhisme. Diktene er nå korte og enkle i formen, nesten meditative i sin utforming. Vold kretser her rundt begreper som «ingen-ting» og «intet» – og andre begreper som gir assosiasjoner til Østens filosofi og religion.

Mor Godhjertas glade versjon. Ja

«trikkeskinnene, de binder ikke byen fast»

☛ Med *Mor Godhjertas glade versjon. Ja* (1968) fikk Jan Erik Vold en større gruppe lesere enn de fleste poeter kan drømme om. Med over 20 000 solgte bøker har samlingen truffet et stort publikum. Det er også her mange av de mest kjente diktene til Vold står, for eksempel «Trikkesskinnediktet», «Funny», «Tale for loffen» og «Bildet stanser på Barkåkerdiktet». Diktene er preget av lekenhet, overskudd og åpenhet.

☛ Samlingen har et selvbiografisk preg. Det lyriske jeg-et i samlingen er Jan Erik Vold. Han skriver om byen og bydelen han elsker – Oslo og Briskeby. Han navn-

gir venner og bekjente; Kjell (Askildsen), Halldis og Tarjei (Vesaas) og Georg (Johannesen) – og oppgir deres adresser og telefonnummer. Poeten nekter seg lite, da idealet er å skape et troverdig og autentisk miljø.

☛ Vold skriver også om kvinner han har møtt, bøker han har lest, reiser han har gjort, og han skriver om døden. Og ikke minst – han skriver om loffen, trikken, vondt i ryggen, vinmonopolet, en morgendukket – ja, om det konkrete og nære livet i all sin sanselighet og prakt. Det hele kan virke hverdagslig, nesten barnlig konkret – men innimellom sparker han til pengefolk og politikermakt. Særlig kritisk er han til byutviklingen i Oslo.

☛ Flere av diktene til Vold er *meta-poetiske*, det vil si at diktet tematiserer dikteprosessen. I diktet «Min nye blå dyne» skriver han:

*Min nye blå dyne
fortjener et dikt ja
så varm så stor så
lyseblå (...)*

☞ Åpningen på «Trikkeskinnediktet» kan leses som en *poetikk*, det vil si en teori om hvordan man *bør* skrive dikt. Dikteren går ut, ut i verden, observerer, deltar – ja, lever – og skriver om livet som leves:

🔊 *Tenkte jeg skulle skrive et dikt
om trikkeskinner.*

Engang begynte jeg på ett:

*Byen ligger bundet
i sitt nett av trikkeskinner
– kom ikke lenger.*

*Gå ut og se på trikkeskinnene, de binder ikke
byen fast, de ligger nedfelt i gaten
med brostein solidarisk på begge sider, gå ut.*

*Dikteren Jan Erik Vold og Briskebytrikken i 1975.
Foto: Stig Næss / VG / Scanpix*

Språk og form

☛ Diktsamlingen er delt inn i seks deler. Hver del inneholder fra sju til 32 dikt. Vold bruker ytterst sjelden fast rim og rytme; han varierer mellom å skrive korte dikt i fri form, dikt med to og to eller fire og fire verselinjer i hver strofe, og lange – nærmest prosaaktige og fortellende partier. Språket er muntlig og lite høystemt. Og med unntak av den delen som kalles *Byen H*, er tekstene veldig konkrete og inneholder få bilder som krever tolkning. I flere av diktene presenteres leseren for flere versjoner, og forfatteren reviderer sitt eget dikt i diktet. Et eksempel er «Tale for loffen»:

*Jeg vil holde en tale
for de tykke og smale – nei
det vil jeg ikke, jeg vil snakke
om loffen, vår alles venn i brødveien (...).*

Mor Godhjertas *glade* versjon – ikke den triste ...

☛ På første side i diktsamlingen står det skrevet «Til mor fra Jan Erik», med håndskrift, noe som gjør at leseren i første omgang kan få assosiasjoner til at dette er en gave fra Jan Erik til mora. En nærliggende tanke er da også at det er hans mor som er Mor Godhjerta. Hva betyr det da at dette er hennes *glade* versjon – og ikke den triste?

☛ Ved flere anledninger har Vold uttrykt at diktsamlingen i stor grad handler om faren hans, som døde året før diktsamlingen kom ut. Er dette en glad versjon, ment for trøst? En versjon som viser at livet er mangfoldig og rikt? Uansett – underforstått sier tittelen noe om at det finnes en annen versjon også, men dette er altså den *glade* versjonen.

Døden, kjærligheten og pengemakta

Jan Erik Vold med diktsamlingen «Tolv meditasjoner».
Foto: Bjørn Aslaksen / VG / Scanpix

☛ På 80-tallet framstår Vold som en mer «moden» forfatter, opptatt av sentrallyriske emner som kjærlighet, forgjengelighet, sorg og savn. *Sorgen. Sangen. Veien* (1987) inneholder også politiske dikt. Vold er kritisk til pengemakt, maktpersoner og autoritære regimer. I *Elg*

(1989), som er en samling med tidligere skrevne tekster utgitt på plate eller trykket i aviser, ser man mer av den politisk og sosialt engasjerte Vold. Her skriver han om politivold, hushaier og Oslo byråd.

☛ Den mer samfunnsengasjerte dikteren ser vi mer av på 90-tallet. *IKKE. Skillingstrykk fra nittitallet* (1993) og *Kalenderdikt* (1995) inneholder mange politiske og samtidssatiriske dikt. *En sirkel is* (1994) er tekster Jan Erik Vold skrev til Norges Skøyteforbunds hundreårsjubileum i 1993, som i utvidet versjon er utgitt som en lyrikksamling. I han siste diktsamlinger, *Tolv meditasjoner* (2002), *Drømmemakeren sa* (2004) og *Diktet minner om verden* (2005) finner en både politiske dikt, eksistensielle dikt og dikt om vår konkrete og nære hverdag og virkelighet.

Her. Her i denne verden

☛ Vold er kjent som en særegen essayist. I ulike tekster om egen og andres litteratur har han satt sitt preg på norsk litteraturhistorie. I perioden 1970–74 var han medredaktør for litteraturtidsskriftet *Vinduet*. Vold har blant annet gjen-diktet forfattere som Tomas Tranströmer, Samuel Beckett og Bob Dylan. I tillegg har han skrevet bøker om forfattere som Gunvor Hofmo, Cornelis Vreeswijk, Olav H. Hauge og Johan Borgen, og han har samlet og redigert tekster av forfattere som har vært i ferd med å bli glemt. For sitt arbeid som formidler av andres tekster ble han utnevnt til æresdoktor ved Universitetet i Oslo i 2000.

☛ Både som forfatter, litteraturformidler og samfunnsdebattant har Vold en karakteristisk og lett gjenkjennelig stemme –

alltid trofast mot tanken om at en forfatter er et menneske som er engasjert i verden.

Foto: Morten Uglum / Aftenposten / Scanpix

Det er ingen tilfeldighet at en essaysamling av Vold fra 1984 fikk tittelen *Her. Her i denne verden* (1984).

☛ Han har skrevet dikt om USA og Israel, kommet med kritiske utsagn

om norsk politikk – og norske politiske partier – og han har vært kritisk til hvordan Norge behandlet jødene under andre verdenskrig. Politisk har han hele tida stått på venstresiden, og han har kjempet mot byråkrati og maktelite.

Nyenkelhet og tingenes tale

☞ Da Vold i 1968 ga ut *Mor Godhjertas glade versjon*. Ja var han en del av den såkalte *Profil-kretsen*. *Profil* var et litteraturtidsskrift som ble utgitt av ei gruppe samfunnskritiske og radikale forfattere og studenter ved Universitetet i Oslo fra midten av 1960-tallet. Sammen med andre *Profil*-forfattere som Dag Solstad (1941–), Espen Haavardsholm (1945–), Liv Køltzow (1945–) og Einar Økland (1940–) var Vold med på å fornye synet på hvordan litteratur skulle skrives og hva den skal handle om.

☞ Felles for Vold og de andre lyrikerne i *Profil*-kretsen var deres opposisjon mot den tradisjonelle etterkrigsmodernismen. De mente den var for innadvent og alvorlig, og tynget av komplekse symboler

Profil-forfatterne i tv-studio. Du kan lære mer om Jan Erik Vold og denne tida på NRK Skole.

og metaforer. Lyrikk skal ikke være for «eliten», hevdet de, men for folk flest. Og dikteren er ikke et visjonært geni, men et menneske som er engasjert i det samfunnet han eller hun er en del av.

☞ Vold og de andre *Profil*-forfatterne ønsket seg, og lanserte, en ny form for modernisme – *Profil-modernismen* eller *nyenkel* diktning. Formmessig var de

inspirert av blant annet haikudiktene stramme og ordknappe form. I tema og motiv var de påvirket av eksistensialismen. Grunntanken om at det vi har, er livet her og nå, uten forsikringer om et evig liv i det hinsidige, skapte dikt med hverdagslige og konkrete motiv. Språklig lot de seg inspirere av hverdagspråk, muntlig sjargong, poptekster og reklamespråk.

Tingene rundt deg – ikke sorgen inni deg

☛ Vold skrev dikt om trikkeskinner og loff, der leseren ikke må lete etter en dypere mening bak de språklige bildene i diktet. Faktisk trenger ikke et dikt inneholde språklige bilder i det hele tatt. Skriver man en «Tale for loffen», kan diktet faktisk handle om loffen – og hvordan den lukter og smaker. Vold skjønnmaler eller opphøyer ikke virkeligheten. Han skriver om virkeligheten på en jordnær og realistisk måte, slik den framstår for de fleste av oss.

☛ Vold er kritisk til den tradisjonelle jeg-dyrkingen i lyrikken. Han har selv sagt at han mener lyrikere bør interessere seg mer for tingene rundt seg enn for sorgen inni seg. Jeg-et er likevel tydelig til stede også i mange av diktene

til Vold, men da som observatør av tilsynelatende ganske trivielle motiver i omgivelsene.

Konkret poesi eller figurdikt

☞ *Konkret poesi* eller *figurdikt* er en retning innenfor lyrikken som kom til Norge med Profil-forfatterne. Her er diktets typografiske kvaliteter like sentrale som ordenes mening – ja, typografien er meningsbærende for diktet. Et eksempel er Volds diktsamling *Mellom speil og speil* (1965). Her finner man et dikt som grafisk speiler seg i seg selv, og et som er satt opp som et yin og yang-symbol. I begge diktene er formen meningsbærende, formen har betydning for tematikken i diktet.

·
av meg
selv steget ut
har jeg murt meg selv inne
bak gulv tak og vegger av speil
som slynger speilbiders
bilder tilbake
mot meg
·

Jazz & poetry

☛ I den nyenkle lyrikken ligger vekten i mindre grad på de språklige bildene, og i større grad på diktets klanglige og formelle sider. Vold leker med lyder og ordklanger, og vektleggingen av diktets rytme, klang og musikalitet har ført til at mange av Volds dikt egner seg godt til muntlig framføring.

☛ Forfatteren er selv en fremragende formidler av egen, og andres, lyrikk gjennom opplesninger eller framføring av dikt akkompagnert av musikk. Han har blant annet samarbeidet med

saksofonisten Jan Garbarek (1947–). Med dette samarbeidet innførte han sjangeren jazz & poetry – jazz og poesi – i Norge. *Briskeby blues* (1969) og *ingentings bjeller* (1977) er kritikerroste album der Vold samarbeider med nettopp Garbarek. Vold har også samarbeidet med trompetisten Chet Baker (1929–1988) og pianisten Egil Kapstad (1940–).

På Notodden Blues Festival med musikeren Kåre Virud.
Foto: Alf Øystein Støtvig / VG / Scanpix

